

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

TÜRKAN NİZAMİ qızı MİRZƏZADƏ

MÜASİR BÖYÜK BRİTANİYA ƏDƏBİYYATINDA
ROMAN FORMASININ İNKİŞAFI YOLLARI

5718.01 – Dünya ədəbiyyatı (ingilis ədəbiyyatı)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2018

İş Azərbaycan Dillər Universitetinin Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Aynur Zakir qızı Sabitova

Rəsmi opponetlər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Ülfət İsmayıl qızı Bədəlbəyli

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Səadət Xalid qızı Abdurəhmanova

Aparıcı təşkilat: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı kafedrası

Müdafiə _____ 2018-ci il saat _____-da Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D 02.081 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat _____ 2018-ci ildə göndərilmişdir.

D 02.081 Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə elmlər doktoru, dosent

Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Azərbaycan Respublikasının müstəqillik əldə etdikdən sonra Avropaya inteqrasiya kursunu hədəf alması, qloballaşan dünyanın prioritetlərini milli kimlik platformu, etnomental dəyərlər kompleksi ilə uyurlu biçimdə mənimsəmək və bu yöndə inkişaf etmək strategiyasını izləməsi ölkəmizin elm və təhsil sistemi qarşısında böyük vəzifələr qoymaqladır. Hələ 2004-cü ildə "Avropa İttifaqına inteqrasiya bizim strateji məqsədimizdir" – fikrini səsləndirmiş ölkə prezidenti İlham Əliyevin 2005-ci ildə imzaladığı "Azərbaycan Respublikasının Avropaya inteqrasiyası üzrə Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında"ki sərəncamı ilə¹ respublikamızla Avropa İttifaqı əməkdaşlıq tarixində yeni səhifə açılmışdır. Heç şübhəsiz ki, bütün istiqamətlər üzrə genişlənən əlaqələr elm, təhsil sahələrindəki münasibətlərin yeni keyfiyyət mərhələsinə keçidini təşviq edir ki, bu da son nəticədə Azərbaycan elmi, təhsili sahəsində Avropa mədəniyyətinin tədqiq və təbliği işinin daha yeni formada və geniş spektrli araşdırmalar zəminində aparılması labüdlüyünü ortaya çıxarır. Bu əsasda heç şübhəsiz ki, Avropanın mədəniyyət, elm mərkəzlərindən sayılan və Avropa düşüncəsinin formalaşma və inkişafı baxımından şəxsiz passionarlığı ilə seçilən Böyük Britaniya mədəniyyətinin və xüsusilə də, ədəbiyyatının tədqiqi işi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Belə ki, ədəbiyyat cəmiyyətdə baş verən sosial-mental prosesləri ən xırda psixoloji nüansları ilə ən adekvat şəkildə əks etdirə bilən "güzgü", "barometr" sayılır ki, bu da öz növbəsində inteqrasiya mexanizmlərinin hərəkətverici qüvvələrinin düzgün istiqamət seçməsi, müasir Avropanın mental şüurunun təsbit edilməsi baxımından qiymətli məxəz hesab edilə bilər. Roman təhkiyə formasının dinamikasının toplum daxilindəki dəyişimləri inikas etdirmək xüsusiyyətindən çıxış etsək, bu zaman Avropa romanının, konkret olaraq, müasir ingilis romanının forma dəyişimlərinin izlənilməsinin sadəcə ədəbiyyat nəzəriyyəsi problemi olmayıb, geniş mənada son onilliklərdə Avropa ideya-fəlsəfi platformunda izlənilən dəyişimlərin xronologiya və təsir mexanizmlərinin müəyyənləşdirilməsini də ehtiva etdiyini yəqinləşdirmiş olarıq. Bu da öz növbəsində təqdim edilən araşdırmada qaldırılmış problemlərin, həmin problemlərin çözümlü istiqamətində izlənilən tarixin əlaqəli tədqiqinin və mədəni

---

¹ Azərbaycan beynəlxalq arenada // Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Prezident Kitabxanası, s. 12

http://files.preslib.az/projects/repulic/az/azr2_4.pdf

metamorfozlarının təhlil həllinin aktuallığını şərtləndirir. Müasir ingilis romanındakı forma və məzmun modifikasiyalarının böyük qisminin postmodern konsepsiyası çərçivəsində gerçəkləşdiyini nəzərə alsaq, görkəmli Azərbaycan alimi Q.Quliyevin fikirlərilə razılaşmamaq olmaz. “Keçən əsrin ikinci yarısında təşəkkül tapmış postmodernizm tarixi, sosial və milli kontekstlərdən asılı olaraq humanitar fikrin tarixində misli görünməmiş hərəkilik, çeviklik, “mühit”ə uyğunlaşmaq keyfiyyətlərini nümayiş etdirən fəlsəfi, epistemoloji, elmi-nəzəri, estetik təsəvvürlər kompleksidir. Bu baxımdan postmodernizm ilk növbədə yüzilliyin və minilliyin sonu əhval-ruhiyyəsinin formalaşdırdığı spesifik mentalitetin – dünyada insanın yerinin və rolunun, həmçinin onun dünyaduyum, dünyanıdərək və dəyərləndirmə imkanlarının üzə çıxarılmasına xidmət edən ümumhumanitar konsepsiyadır”¹. Bu mənada əminliklə demək olar ki, toplumun və həmin konkret toplumun fərdinin dünyaduyum və dünyanıdərək mexanizmlərini, yəni koqnisiya aparatını təsbit etməyə, onun istinad etdiyi ideya-estetik platformunu müəyyənləşdirməyə imkan verən postmodernizm və istənilən digər ümumhumanitar konsepsiyaaların və həmin konsepsiyalar çərçivəsində nəşət tapmış, modifikasiyalara uğramış roman janrının təşəkkülünün izlənilməsi, bütövlükdə, Britaniya cəmiyyətinin spesifik mentalitetinin müəyyənləşdirilməsində mühüm rol oynayır. Bu baxımdan da, təqdim edilən araşdırmanın mühüm aktualıq kəsb etdiyi gözardı edilə bilməz.

Tədqiqatın aktuallığını şərtləndirən digər vacib məqamlardan biri də ondan ibarətdir ki, ingilis romanının forma təşəkkül tarixinin izlənilməsi ədəbiyyatın bir çox nəzəri problemlərinə daha dərinlən nəzər salmaq imkanının qazandırılması ilə məhdudlaşmır, Britaniya milli ədəbiyyatının, eləcə də ümumilikdə Dünya ədəbiyyatının bugünkü reallığı haqqında aydın təsəvvür yaratmaqla bərabər, ümumilikdə ədəbiyyatın inkişaf tendensiya və perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsinə imkan verir. Bu mənada “mən hesab edirəm ki, roman onunla xüsusilə maraq kəsb edir ki, bu janra əsasən ədəbiyyatın taleyini “öncəgörmə” ilə müəyyənləşdirmək olar”² – fikrillə razılaşmamaq olmaz. Doğrudan da, müasir ingilis romanının təşəkkül tarixinin izlənilməsi, XX əsrin sonları – XXI əsrin əvvəllərində bu milli ədəbiyyat müstəvisində baş verən proseslərin dəyərləndirilməsi,

---

¹ Quliyev Q. XX əsr ədəbiyyatşünaslıq konsepsiyaları. Bakı: “Azərbaycan Universiteti” nəşriyyatı, 2012, s.254

² Пaньков Н. М.М.Бахтин и теория романа // Вопросы литературы, 2007, №3, s.12

ümumilikdə ədəbiyyatın gələcəyi, missiyası, inkişaf perspektivləri haqqında geniş təhlil zəmini formalaşdırır. “Romanın janr olaraq tədqiqi xüsusi çətinliklərlə fərqlənir. Bu isə obyektin özünün özünəməxsusluğu ilə şərtlənir: belə ki, roman hələ formalaşmaqda olan və bu günədək də tam hazır olmayan janrdır” – fikrini səsləndirmiş M.Baxtin haqlı olaraq vurğulayır ki, bütün digər janrlar “elə janrdır”, yəni “bədiə təcrübə sayəsində müəyyən qəlibləşmiş formalara malik olmaqla” bizə “hazır şəkildə gəlib çatmışlar”, “roman janrının doğuluşu və təşəkkülü isə bizim gözlərimiz qarşısında tam aydınlığı ilə cərəyan edir. Romanın janr özülü, nüvəsi tam şəkildə “bərkiməkdən” uzaqdır və biz, onun bütün plastik imkanlarını öncədən müəyyənləşdirə bilmirik”¹. Bu mənada müasir ingilis romanının təşəkkülünün izlənməsi həm də ümumilikdə roman janrının potensial imkanlarının aşkara çıxarılması baxımından da mühüm aktuallıq kəsb edir. Təqdim edilən araşdırmanın aktuallığını şərtləndirən digər mühüm amil dissertasiya çərçivəsində aparılan tədqiqatın ümumilikdə müasir Britaniya ədəbiyyatının “dəyişim nəbzinin” tutulmasına imkan verməsilə bağlıdır. Belə ki, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında XX əsr və daha öncəki dövr ingilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin yaradıcılıqlarının fərqli spektrlərinin tədqiqinə həsr olunmuş çox sayda dəyərli araşdırma mövcud olsa da, müasir dinamik vəziyyətində son bir neçə onilliyi əhatə edən proseslərinin nəzəri aspektdən təhlilini hədəf alan dissertasiya formatlı araşdırma mövcud deyil. Təqdim edilən araşdırmada müasir roman janrının təşəkkülünün izlənməsi baxımından roman formatlı əsərlərinə müraciət etdiyimiz müasir Böyük Britaniya ədəbiyyatı korifeylərindən P.Akroyd, A.S.Bayett, J. Barns, S. Rüşdi və A. Karterin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında geniş və sistemli tədqiqata cəlb olunmuş müəlliflər sırasında deyillər. Doğrudur, qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığından Y.Abdullayeva², A.İsmayılova, X.İbrahimova³ və başqalarının tədqiqatlarında adı çəkilən müəlliflərdən

¹ Бахтин М. Эпос и роман (О методологии исследования романа http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/bahtin/epos_roman.php

² Abdullayeva Y.A. Piter Akroydın “Londonlu Ləmblər ailəsi” (“The Lambs of London”) romanında intertekstuallıq // ADU-nun Elmi Xəbərləri, 2016, №1, s.188-194; Abdullayeva Y.A. Qərbi Avropa ədəbiyyatında bioqrafik roman janrının işlənmə səciyyəsi // ADU-nun Elmi Xəbərləri, 2012, № 2, s.155-166

³ Ибрагимова Х. Биографический жанр в английской литературе XX века (на материале романа-биографии П.Акройда «Лондон») // Ученые записки ТНУ им.В.И.Вернадского, Серия «Филология». Том 26 (65), № 1, ч. 1, 2013 г. с.130-135

bəzilərinin ayrı-ayrı əsərlərinin təhlili təqdim edilmişdir. İstər keçmiş postsovet məkanı ədəbiyyatşünaslığında, istərsə də Qərb ədəbiyyatşünaslığında P.Akroyd, A.S.Bayett, J.Barns, S.Rüşdi və A.Karterin roman janrlı əsərlərinin bədii və forma xüsusiyyətlərinin təhlilini hədəf alan çox sayda maraqlı tədqiqat mövcuddur. Bununla belə demək olar ki, ingilis romanının son onilliklərdə izləmiş olduğu təkamül yolunun sistemli təhlilini hədəf alan dissertasiya formatlı araşdırma mövcud deyil. Bu mənada ilk dəfə müasir ingilis romanının təşəkkülünü araşdıran dissertasiyanın qaldırdığı problemlərin, əhatə etdiyi tədqiqat mövzusunun aktuallığı danılmazdır.

Tədqiqatın obyektini və predmeti. Tədqiqatın obyektini müasir ingilis romanı, konkret olaraq XX əsrin son onillikləri və XXI əsrin əvvəlində əhatə edən dövr ərzində meydana çıxmış roman formalı Böyük Britaniya ədəbiyyatı təşkil edir. Tədqiqatın predmetini isə həmin dövrü əhatə edən Britaniya ədəbiyyatında roman formasının təşəkkül problemi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi. Müasir ingilis ədəbiyyatında roman formasının təşəkkülünün izlənilməsi, həmin təşəkkülün reallaşma mərhələləri və konseptual formatının müəyyənləşdirilməsidir. Həmin məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələri reallaşdırmaq zərurəti yaranmışdır:

1. Müasir ingilis romanının təşəkkülünü şərtləndirən amillərin ilkin nəzəri-konseptual zəminin müəyyənləşdirilməsi;

2. Müasir ingilis roman janrının formalaşmasında ənənəvi və novator yanaşmaların simbiozunu şərtləndirən amilləri təsbit etmək; bioqrafik metodun müasir ingilis roman janrı formasında məruz qaldığı metamorfozları izləyib qarşılaşdırmaq;

3. Müasir ingilis bioqrafik roman janrının ən parlaq siması sayılan P.Akroydun yaradıcılığı nümunəsində roman formasının yenilikçi tendensiyaların ənənəvi forma xüsusiyyətlərilə birgə mövcudluğu şəraitini izləmək, Akroydun əsərlərinin onun sələflərinin qələmindən çıxmış bioqrafik romanları ilə qarşılaşdırmaqla janrın təşəkkül istiqamətlərini və inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirmək;

4. Müasir ingilis romanında postmodernizmin nəzəri-konseptual əsaslarının inkişafını izləmək, A.Bayettin roman yaradıcılığı timsalında yeni ingilis postmodern romanının inkişaf özəlliklərini səciyyələndirmək;

5. Neoviktorianlığı müasir ingilis postmodern romanının yenilikçi ənənələri formasında dəyərləndirmək; neoviktorianlığın müasir ingilis romanının məzmun və formasını müəyyənləşdirici amil kimi rolunu və çəkisini dəyərləndirmək;

6. Müasir ingilis roman formasının təşəkkülündə intermediallığın rolu və mövqeyini dəyərləndirmək, Culian Barnsın yaradıcılığı timsalında müasir ingilis romanında intermediallığın fərqli təhkiyə formatının formalaşdırılmasındakı rolunu müəyyənləşdirmək;

7. Müasir ingilis romanında post-postmodernist roman təhkiyəsi formatının formalaşma səbəb və şəraitini dəyərləndirmək;

8. Müasir ingilis roman formasının təşəkkülündə magik realizm ideya-estetik platformunun rolunu müəyyənləşdirmək, həmin platformun postkolonial ədəbiyyatın ideoloji platformu ilə kəsişən məqamlarını təsbit etmək;

9. Postkolonial ingilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi S.Rüşdinin yaradıcılığının timsalında Şərqi genealogiyalı Qərb ideya-fəlsəfi platformlu hibridlik kəsb edən magik realizm platformunun ingilis romanının təşəkkülündəki rolunu dəyərləndirmək;

10. A.Karterin roman yaradıcılığına istinadən Qərb mifoloji təfəkkürünə əsaslanan magik realizm platformlu əsərlərin polifonikliyi, multijanrlılığını dəyərləndirmək və s.

Tədqiqatın mənbə və metodları: Tədqiqatın mənbəyini müasir ingilis roman janrının ən görkəmli qələm ustadlarından sayılan P.Akroyd, A.Bayett, C.Barns, A.Karter və S.Rüşdinin roman yaradıcılığı təşkil edir. Tədqiqatın metodlarına gəlincə, dissertasiya işi üzərində araşdırmalar əsasında müqayisəli-tarixi, tipoloji və analitik metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Təqdim edilən araşdırmanın elmi yeniliyi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında müasir ingilis roman janrının təşəkkülünün nəzəri-konseptual aspektlərinin çoxcəhətli təhlil və dəyərləndirilməsini hədəf alan ilk tədqiqat işi olması ilə şərtlənir. Eləcə də o da qeyd olunmalıdır ki, dissertasiya işi A.Bayett, C.Barns, S. Rüşdi habelə A. Karter yaradıcılığına ilk sistemli müraciət təcrübəsi kimi elmi yenilik kəsb edir. O da diqqətə alınmalıdır ki, P.Akroyd yaradıcılığının müəyyən aspektləri bəzi dissertasiya formatlı tədqiqatlarda təhlilə cəlb edilsə də, təqdim edilmiş araşdırmada ilk dəfə olaraq, adı çəkilən müəllifin roman yaradıcılığının öz sələfləri və müasirlərlə müqayisəli şəkildə dəyərləndirməsi, habelə nəzəri-konseptual planda təhlili təqdim edilir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında ilk dəfə olaraq, müasir ingilis ədəbiyyatında roman janrının təşəkkülünün bir çox aspektlərinin nəzəri və konseptual problemlərini, inkişaf özünəməxsusluqlarının araşdırılmasını hədəf alması onun nəzəri əhəmiyyətini şərtləndirir. Belə ki, dissertasiya işi müasir ingilis

ədəbiyyatının inkişafının müxtəlif aspektlərini dəyərləndirmək məqsədini hədəf alan növbəti nəsil tədqiqatlar üçün kifayət qədər maraqlı təhlil materialı təqdim edir. Konkret olaraq, gələcəkdə P.Akroyd, C.Barns, A.Bayett, S.Rüşdi və eləcə də A.Karter yaradıcılığının ən fərqli aspektlərinin tədqiqinə həsr olunacaq araşdırmalarda təqdim edilən dissertasiya işi üzərində çalışmalar əsasında əldə edilən elmi nəticə və ümumiləşdirmələrdən geniş şəkildə istifadə edilə bilər. Onu da qeyd edək ki, dissertasiya işində müasir ingilis ədəbiyyatında roman janrının inkişaf özünəməxsusluqlarının nəbzinin tutulması üçün ortaya qoyulan tədqiqat strukturu növbəti nəsil tədqiqatlarda çoxkomponentli təhlil standartı baxımından yararlı təhlil modeli kimi istifadə edilə bilər. Dissertasiya işinin praktik əhəmiyyətinə gəlincə araşdırma işində əldə edilən elmi nəticə və ümumiləşdirmələr “Britaniya ədəbiyyatı tarixi”, “Müasir ingilis ədəbiyyatı” kimi əsas və seçmə fənnlərin tədrisi işində, habelə magistratura pilləsində tədris edilən əlaqəli fənnlərin tədrisində istifadə edilə bilər.

Müdafiəyə çıxarılan müddəalar. Dissertasiya işi üzərində araşdırma əsasında aşağıdakı müddəalar müdafiəyə çıxarılır:

1. Müasir ingilis ədəbiyyatında roman janrının “şəkiləyişmələri” bilavasitə cəmiyyətdə, ictimai-siyasi həyatda, ideya-estetik platformada baş verən dəyişimlərin məntiqi davamı kimi meydana çıxır;

2. Müasir ingilis bioqrafik roman forması ənənəvi bioqrafik metodla müasir postmodern təhkiyə standartlarının sintezi əsasında yeni və uğurlu narrativ modeli ortaya qoymağa müvəffəq olmuşdur;

3. P.Akroydun bioqrafik roman janrlı əsərləri XX əsrin II yarısından etibarən güclənməkdə olan “ingilisçilik” tendensiyalarının və habelə “fantastik tərcümeyi-hal”ın sərhədlərinin genişləndirilməsi zəminində meydana çıxan və müasir ingilis roman janrının forma modifikasiyalarını mümkün edən yaradıcılıq nümunələri sayıla bilər;

4. Müasir ingilis roman janrının forma dəyişimlərində postmodern konsepsiyası müstəsna rol oynamış və XX əsrin son onilliklərində yaşanan neoviktorianlıq tendensiyaları həmin konsepsiyanın yeni təhkiyə formasında qəlibləşməsində forma-məzmun standartlarının təyinləşdirici faktorlarından olmuşdur;

5. A.Bayettin roman yaradıcılığı müasir ingilis romanında neoviktorianlıq tendensiyaları ilə postmodern təhkiyə formasının uğurlu sintezini meydana gətirmişdir;

6. C.Barnsın roman janrlı əsərləri müasir ingilis romanında intermediallığın ənənəvi təhkiyə formalı qəliblərini aşmaqla yeni narrativ modellərin meydana çıxdığını ortaya qoyur;

7. C.Barnsın roman yaradıcılığı postmodern təhkiyə formasından postpostmodern təhkiyə formasına keçidi təcəssüm etdirməklə müasir ingilis romanının dinamik dəyişim modellərini izləməyə imkan verir;

8. A.Karterin roman yaradıcılığı müasir ingilis magik realizminin multijanrlılığını, polifonikliyi tam əyaniliklə ortaya qoymaqla, bu milli ədəbiyyat çərçivəsində daha öncə qəlibləşmiş Karib magik realizmi sərhədlərinin aşıldığını təsbit etməyə imkan verir;

9. Postkolonial Britaniya ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən sayılan S.Rüşdinin roman yaradıcılığı timsalında müasir ingilis magik realizminin hibrid formalı təhkiyə meydana gətirə bilmə potensialı təsbit edilir.

Tədqiqat işinin aprobasiyası. Tədqiqat işi Azərbaycan Dillər Universitetinin Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın nəticələri, məqalə və tezislər şəklində Azərbaycan Respublikasında və xaricdə nəşr olunan müxtəlif elmi məcmuələrdə çap edilmişdir. Dissertasiyada əksini tapmış müddəalar əsasında Beynəlxalq və Respublika səviyyəli elmi konfranslarda məruzələrlə iştirak edilmişdir.

Dissertasiyanın quruluşu. Tədqiqat işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

“Giriş”də mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın obyekt və predmeti, elmi yeniliyi müəyyənləşdirilir, məqsəd və vəzifələri, müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar açıqlanır, habelə dissertasiyanın nəzəri və praktik əhəmiyyəti, tədqiqatın metod və üsulları, aprobasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın *“Müasir ingilis ədəbiyyatında bioqrafik roman formasının təşəkkülü (P.Akroydun yaradıcılığı əsasında)”* adlanan I fəslinin ilk bölümündə qeyd edilir ki, Viktorian adət ənənəsi ilə bağlı olan Britaniya romanı XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq özünün görünməmiş yeniləşmə mərhələsinə qədəm qoydu. Onun əsrin əvvəllərində C.Coysun romanı yeniləşdirmək ideyasından başlayaraq şüur axını prinsipinə əsaslanan, A.Merdokun roman janrını fəlsəfə ilə birləşdirmək ideyasına, daha sonra Uilyam Qoldinqin eyni zamanda realizmin, modernizmin və postmodernizmin estetik prinsiplərini bir romanda birləşdirmək cəhdlərinə, P.Akroydun Viktorian adət və ənənəsinə müraciət edərək yeni neoklasisizmə söykənən romanına, A.Bayettin filoloji roman yaratmasına qədər bir yol keçdiyinin şahidi oluruq. Bütün bu proseslərin baş verməsi

zənnimizcə roman janrının XX əsrdə açıq janr elan edilməsi ilə bağlıdır. Məhz roman janrı müasir mərhələdə öz inkişafında onun özünün genezisində olan dəyişməyə meylliliyi ilə əlaqədərdir. Hələ XX əsrin əvvəllərində görkəmli alim S.S.Averinsev ədəbiyyatın yeni durumunun əsil, birmənalı əlamətlərini əvvəlki əsrlərlə əlaqədə müəyyən edir, bunların ən vacibini isə roman janrının yüksəlişi ilə bağlayırdı. S.S.Averinsev M.M.Baxtinə istinad edərək ən vacib olan mərkəzi və stabil nəzəri-ədəbi kateqoriya kimi janr konsepsiyasının ənənəvi janr sisteminin dağıdılmasında iştirakını göstərirdi.¹ M.M.Baxtin roman janrının ədəbiyyatın hər yeni inkişaf mərhələsində müasirləşməsini qeyd edir, lakin eyni zamanda da öz keçmişi ilə bağlılığını göstərir: “Ədəbi janr öz təbiəti ilə bağlı daha çox ədəbiyyatın “əbədiləşmiş” davamlı təmayüllərinin inkişafını təsvir edir. Janrda hər zaman “ölməyən” arxaik elementlər qorunub saxlanılır. Düzdür, bu arxaiklik necə deyərlər daima onların yeniləşməsi, müasirləşməsi ilə təşəkkül tapır. Janr hər zaman o və ya o deyil, hər zaman da köhnə və yenidir. Janr ədəbiyyatın hər yeni inkişaf mərhələsində, bu janrın hər individual əsərində dirçəlir və yeniləşir. Janrın həyatı bundadır. Ona görə janrda saxlanılan arxaiklik “ölü” deyil, “əbədi yaşardır”, daha doğrusu yeniləşmə imkanları var. Janr indiki ilə yaşayır, lakin o daima öz keçmişini, başlanğıcını xatırlayır. Janr – ədəbi prosesin inkişafında yaradıcı yaddaşın nümayəndəsidir”². Məhz buna görə də roman bu birliyi təmin etməyə və davamlı inkişafına şərait yaradır. Müasir ingilis romanının təşəkkül formalarının izlənilməsini hədəf alan təhlillərimiz son bir neçə onillikdə Britaniya ədəbiyyatında forma-məzmun uyurluğu əsasında yazıçı ideyasının, onun cəmiyyətə ünvanladığı mesajın ən adekvat, təsirli, az və ya çox dərəcədə ruhi-estetik dəyişimlərə yol açma biləcəyi formada qələmə alınması probleminin kifayət qədər təsbit etməyə əsas verir. Son dövrdə ingilis roman janrının uğradığı metamorfozlar yazıçıların ədəbi fikirdə cərəyan edən prosesləri bu təhkiyə formasına uğurla adaptasiya etdiklərini, habelə mövcud formaların daha yeni çalar və interpretasiya qazandığını ortaya qoyur. Bu baxımdan U.Ekonun səsləndirmiş olduğu fikirlər diqqəti xüsusilə cəlb edir: “Populyar romanı yaradarkən yazıçının qarşısında duran vəzifə sırf struktur terminləri ilə (məən təhkiyəni necə qurmalıyam?) deyil, sosial-psixoloji terminlərlə (geniş oxucu kütləsini cəlb

---

¹ Аверинцев С. С. “Историческая подвижность категории жанра: опыт периодизации”. “Историческая поэтика. Итоги и перспективы изучения”. М.: Наука, 1986, с. 104-116

² Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. М., 1972, с.178-179

etmək – həm xalq kütlələrinin, həm də təmin olunmuş təbəqələrin diqqətini cəlb etmək üçün belə bir əsəri yazmaqdan ötrü mən hansı problemlərə müraciət etməliyəm?) ifadə olunur”¹“*Bioqrafik roman janrı və onun ingilis ədəbiyyatında təşəkkülünü şərtləndirən amillər*”in müəyyənləşdirildiyi bölümdə qeyd edilir ki, bioqrafik roman janrının əsasının antik yunan salnaməçisi Plutarx tərəfindən qoyulduğu məlum olsa da², XX əsrdə meydana gəlmiş bu janrlı romanlar, xüsusilə ingilis roman yazarlarının bioqrafik formalı əsərləri Plutarxın bioqrafik romanlarından əsaslı şəkildə fərqlənirdilər. Müasir ingilis ədəbiyyatında bioqrafik roman janrı sahəsində qələmini sınımış müəlliflərin yaradıcılığı ilə, ilk növbədə P.Akroydun *The Last Testament of Oscar Wilde*, *The Casebook of Victor Frankenstein*, *Milton in America*, *Shakespeare: The Biography*, *Chatterton* və s. əsərlərilə tanışlıq Ş.O.Sent Bövün yanaşmasının iki əsr ötməsinə baxmayaraq daha da püxtələşdirilmiş şəkildə yaşadıldığını söyləməyə əsas verir. Standart tipoloji modellərin sərhədlərini aşan və bir çox məqamlarda ümumiyyətlə həmin modelləri yerlə-yeksan edən və əvəzində tam yeni formalı bioqrafik roman janrının formalaşmasını mümkün edən milli ədəbiyyatın müəyyənləşdirilə bilməsilə bağlı hər hansı bir sualın heç şübhəsiz ki, ilkin və düzgün cavabı XX əsr və daha sonrakı dövr ingilis ədəbiyyatının adı ilə bağlıdır. Belə ki, heç bir digər janr bioqrafik roman qədər postmodern ideyalarının axınına duruş gətirə bilməzdi. Postmodern əsr özünün yeni təhkiyə forması, ümumiyyətlə, yeni ideya-estetik platformuyla bioqrafik janrın dəyişmələrini sanksiyalaşdırmış olsa da, bu janrın mahiyyət etibarilə özünün mühafizəkar mahiyyətli, reallıqla (yəni real insan həyatlarının salnaməsi olmasından dolayı, real tarixi faktlar, real personajlar, real hadisələr) əlaqəni itirmək perspektivindən uzaq olması müəyyən janr metamorfozları sərhəddini cızmış oldu. Bioqrafik janr öz mahiyyət və əsas daşıyıcısı olduğu ideyadan uzaqlaşmadan yeni dövrün təklif etdiyi ədəbi-estetik yeniliklərdən – intertekstuallıq, allyuziya, reminissensiya və s. postmodern ədəbi düşüncə prioritetlərinə çevrilmiş üsul və priyomlardan istifadə etməyə başladı. XX əsr ingilis ədəbiyyatı tarixində modernizm formalı bioqrafik romanları V.Vulfun yaradıcılığında (*Flush: A Biography*; *Orlando: A Biography*) izləmək olar. Məhz bu romanlarda tarixi bioqrafiya

---

¹ Umberto Eko. Təskinliyin strukturu (s.511-524) // XX əsrin görkəmli ədəbiyyatşünas alimləri, Bakı: Azərbaycan Universiteti, 2014, s.511

² Əsl mənada müasir bioqrafik roman janrının yenilənməsi, onun hal-hazırkı formada intişar tapması bilavasitə bioqrafik metodun yaradıcısı kimi dəyərləndirilən fransız yazarı Şarl Ogüst de Sent Bövün adı ilə bağlıdır.

üslubu absurda çatdırılır və bioqrafik romanın yeni variantı yaradılır. XX əsr ingilis ədəbiyyatında baş verən təlatümlər, postmodern əsrin ideya-estetik çalxantıları bioqrafik roman formasında köklü dəyişiklikləri qaçınılmaz etmişdir. Yaranan yeni təhkiyə forması, ideya-estetik stereotiplər bütövlükdə ədəbiyyatda olduğu kimi, bioqrafik roman janrında da fərqli yanaşma modellərinin və narrativ standartlarının tətbiqini mümkün etmişdir. “P.Akroydun yaradıcılığında bioqrafik roman janrının metamorfozları” bölümündə “ingilisçi” P.Akroydun “yeni tarixçiliyi” və obyektiv “həqiqət” anlayışı” və “P.Akroydun bioqrafik romanlarını fərqləndirən cəhətlər – janrın təkamülü kontekstində” problemləri araşdırılır. Məlum olur ki, “əsəri müəllifdən ayırmamağı” təklif edən bioqrafik metoda qarşı çıxmış M.Prustdan fərqli olaraq postmodernist P.Akroyd Şekspir əsərində Şekspiri, Dikkens yaradıcılığında Dikkensi, Uayld irsində isə Uayldın həyat və mübarizəsinin izlərini tapır. Və bunu o qədər inandırıcı edir ki, oxucu Uayldın vəsiyyətnamə qoymaması gerçəkliyini xatırlamır (The Last Testament of Oscar Wilde, 1983), Con Miltonun heç vaxt Amerikada olmaması həqiqətini yadına salmır (Milton in America, 1996). Bu polijanlı əsərlərdə realizm və uydurma, sehrli realizm (magik realizm) elementlərinin iç-içə olduğunu müşahidə etmək olar. Müəllif postmodernizmin ən səciyyəvi xüsusiyyətlərindən sayılan intertekstualılıqdan virtuoz məharətlə yararlanaraq özünün görmək istədiyi reallığın faktoloji bazasını tərtib edir. “P.Akroydun bioqrafik roman janrı ənənə və novatorluğun qarşılaşdırılmasında” adlanan bölümə yazıçının əsərləri bioqrafik yazar olan sələfi G.K.Çestertonun, habelə Ç.Dikkensin analoji formalı romanları ilə müqayisə edilir. “P.Akroydun bioqrafik romanlarında real şəxsin mifikləşdirilməsi – müasir ingilis bioqrafik romanını səciyyələndirən tendensiyalardan biri kimi” adlanan bölümə yazıçının, U.Şekspirin, T.Çattertonun, O.Uayldın həyatlarını “təkrar” yazaraq mifikləşdirməsi faktına diqqət yetirilir.

“*Müasir ingilis postmodern romanının janr xüsusiyyətləri*” adlanan II Fəslin ilk bölümündə “İngilis romanında postmodern təmayülünün qararlaşması – viktorian “snobizmi” zəmini və yeni Avropa liberallığı kontekstində” problemi araşdırılır. Məlum olur ki, ingilis postmodern romanı sadəcə olaraq, strukturalizm – poststrukturalizm – postmodernizm keçid mərhələləri formasında deyil, həmin formanın ingilis mədəniyyəti kontesktində nümayiş etdirdiyi spesifik zəminində araşdırılmalıdır. Həmin spesifikanı şərtləndirən başlıca cəhət isə öz “ada mədəniyyəti” və ədəbiyyatı ilə materik-Avropa sivilizasiyasına nəzərən bir qədər avtonom, snob və “təmkinli anqlikan duruşu” sərgiləyən ingilis mədəniyyətinin

Viktorian dövrdə əsaslı şəkildə formalaşmış olan ideya özülüdür. Müasir ingilis postmodern yazıçıların “romanının... realizmlə əlaqəni bərpa etməklə oxucuya mətn və reallığı əlaqələndirmək imkanı qazandıran körpü” rolunda çıxış etdiyini qeyd etmiş D.Head yazır: “Əgər biz realizmin inkarına deyil, onun (realizmin) transformasiyasına əsaslanan postmodernizmdən danışırıqsa, əgər bu postmodernizm özünü refleksiya fokuslarına (fəndlərinə) baxmayaraq emosional əks-təsir, reaksiya oyadırsa, o zaman biz, Britaniyada bu postmodernizmə malikik. Postmodernizm fenomeninin ənənələrin yeni və hibrid yaşadılması kimi interpretasiyası, şərhli Britaniya postmodernizminin mahiyyətini əks etdirir”¹. “Müasir ingilis yazıçıların romanlarında *viktorian dövrü mətn fəvqü vahid* kimi çıxış edir. Viktorian romanı bir növ arxetip formalaşdırır”, yeni ingilis romanında “mətn müdaxilələrinin” kütləviliyi, süjet xəttinə dərindən pərçimləmə bilməsi səbəbiylə, onların hətta fərqləndirilməsinin, ayrd edilməsinin belə çətin olduğu diqqət çəkir². O.A.Cumaylo da müasir postmodern ingilis romanının ideya qaynaqları sırasında viktorian ənənələrinin, o cümlədən Viktorian dövrü ədəbi irsinin müstəsna rol oynadığını³ vurğulayır. “İngilis postmodern romanın ideya-estetik qaynaqları: strukturalizm – poststrukturalizm – postmodernizm keçidində “ingilisçilik” (Englishness) ruhunun izi” bölümündə bildirildiyi kimi, XX əsr ingilis mədəniyyətində ingilisçilik (Englishness) ideyalarının tərənnümçüsü və ideoloji əsasının formalaşdırıcı təfəkkür sahibləri ilk növbədə, məhz postmodern yazıçılardır. Konkret olaraq, öz yaradıcılığı boyu ingilisçilik ruhunu yeni təhkiyə formasında yaşadan Culian Barnsın “İngiltərə, İngiltərə” əsəri bir çox tədqiqatçılar tərəfindən ingilisçilik manifesti kimi dəyərləndirilir: “Sanki Barnsın romanı özü ilə postmodern situasiyasının erudisiyalı, iti zəkali bədii illyustrasiyasını təcəssüm etdirir, hansının ki, fəlsəfi-kulturoloji təsvirinə postmodern araşdırmalarının böyük əksəriyyəti həsr olunur”⁴. “XX əsr ingilis romanında dekonstruksiya - mövcud dahi bədii ənənənin yenidən stukturlaşdırılması yolu kimi” adlanan bölümdə qeyd edilir ki, XX əsr ingilis postmodern romanında konkret

---

¹ Head, D. The Cambridge Introduction to Modern British Fiction 1950-2000, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p.229-230

² Толстых О.А. Английский постмодернистский роман конца XX века. 2012, с.3

³ Джумайло О.А. Английский исповедально-философский роман 1980-2000: Дисс. ...докт.филол.наук, Ростов-на-Дону, 2014, с.20.

⁴ Велигина Н. Г. Роман "Англия, Англия" Дж. Барнса. 2004, 148 с.

olaraq, irəlidə yaradıcılığını izləyəcəyimiz P.Akroyd, A.Bayett və C.Barnsın əsərlərində də “müəllifsizlik” məqamı, narrativin subyektivlikdən uzaqlaşması diqqəti cəlb edir. Konkret olaraq, A.Bayettin “Sahiblənmə” romanında müəllifin “ölüm”ünü təsbit etmək mümkündür. Postmodern romanın ən yaxşı ənənələrində yazılmış olan bu əsərdə müəllifin özü deyil, əsərin qəhrəmanlarının təhkiyəsi, daha sonra isə onların da müdaxilə etdiyi digər təhkiyə “pəzl”ini müşahidə etmək mümkündür. “A.Bayettin “Sahiblənmə” romanı – ingilis postmodernizminin neoviktorian mərhələsi kimi” adlanan bölümün ilk hissəsində yazıçının yaradıcı kimliyini formalaşdıran amillər təhlil edilir. Əsər postmodern romanın ən parlaq nümunələrindən biri kimi səciyyələndirilərək buradakı janr polifonikliyi, intertekstual “göndərmələr”, allyuziyal fon geniş şəkildə təhlil edilir. Məlum olur ki, əsərdə Viktorian dövrü yazıçılarının yaradıcılığına çox sayda “göndərmələr” mövcuddur. Müəllifin neoviktorian romanı formasına müraciətinin kökləri onun bacısı–digər görkəmli ingilis yazıçı Marqaret Dreblin sözlərində gizlənmiş həqiqətə gedib çıxır: “*Biz Viktorianlarda özümüzdə olmayanları gördüklərimizlə heyranlıq duyuruq*”¹. A.Bayettin “Sahiblənmə” romanında intertekstuallıq və “oyun” texnologiyası: montaj, epiqraf və polistilistika” bölümündə qeyd edilir ki, ingilis və ümumilikdə Dünya ədəbiyyatının mahir bilicisi olan A.Bayett yaratdığı sirlə fabulalar, metaforalar vasitəsilə gerçəkliyin oxucunun özü tərəfindən “kəşf edilməsinə” çalışır. Müəllif istəyir ki, oxucu dekonstruksiya estetikasının tələblərinə görə, öz reallığını, öz gerçəkliyini “konstruksiyalaşdıra bilsin”, belə demək olarsa, öz təhkiyəsini “tərətsin”. Bu baxımdan əsərinin qəhrəmanlarının məşhur dialoqlarından birində Mod Beylinin Rolanda ünvanlandığı “Sizdə elə təəssürat yaranmır ki, metaforalar bizim dünyamızı yeyirlər?” sualına müəllif A.Bayettin özünün cavabı xüsusilə diqqətəlayiqdir: “Bir tərəfdən biz metaforalarsız düşünə bilmirik. Hətta mən deyərdim ki, istənilən metafora dünyanın fraqmentar inikasidir, qəlibləşmiş, müəyyən formaya salınmış baxış bucağıdır... Metafora bizə gizli düşüncələrimizin üzərindəki sirt pərdəsini qaldırmağa imkan verir”².

“Culian Barns yaradıcılığı – müasir yeni ingilis romanının dinamikasının təəssümü kimi” adlı bölümündə qeyd edildiyinə görə, bir

---

¹ Ивашева В.В. «Век нынешний и век минувший...» Английский роман XIX века в его современном звучании. М.: Худ. лит., 1990, с. 478

² Антония Байетт: «Зачем нужно искусство?»

<http://vz.ru/culture/2007/10/9/116125.html>

roman yazarı kimi C.Barns əsərlərində həm var, həm də yoxdur”–qənaətinə gəlmək olar. Barnsın bu yaradıcı yanaşmasını onun özündən gözəl təsvir etmək mümkün deyil. Yazıçı “ Əsərdə müəllifin rolu nədən ibarətdir?” –sualını cavablandırarkən bildirir: “Mən – Flober kimi, zənn edirəm ki, yazıçının işi Tanrının işinə bənzəyir. O, hər yerdə mövcud olmalıdır və heç bir yerdə görünməməlidir. Lakin görünür, görünməzlik Yaradana daha asanlıqla müvəffəq olur, nəinki mənə...”¹. C.Barns postmodern romanın bəyan etdiyi təhkiyə formasına müəyyən özünəməxsus korrektələr edir. Burada da onun “buqələmunluğ”u ortaya çıxır: o, postmodern narrativ formasının inkarından deyil, onun fərqli interpretasiyasından bəhs edir. Əslində burada Barnsı yazıçı kimi kamilləşmə yolunda olduğunu az qala xronoloji ardıcılıqla izləmiş oluruq. Belə ki, “müəllifin ölümü” ilə səciyyələnən və deməli mütləq həqiqət ideyalarının, doğru-yanlış, həqiqət-yalan və s. bu kimi əbədi dioxotomiyalar arasında seçim etmək üçün oxucunun “yardımına gəlmək”dən imtina edən postmodern təhkiyə forması ilə əvəzlənmiş oldu. Dəyişkən, çevik yaradıcı fəhmi onun romanlarının bir neçə janrların birləşimi kimi meydana çıxmasını qaçınılmaz edir. Konkret olaraq, “Floberin tutuquşusu” romanında belletristika, poeziya, dram, ədəbi tənqid, tarix və hətta akademik dərslərlərin qarşığını ortaya qoymağa müvəffəq olan yazıçı bunu “romanın tələblərindən doğan (məcburi) janr ekletikası” kimi dəyərləndirir. “Julian Barns – intermediallığın “simfoniyası”nı yaradan yeni nəsil ingilis romançısı” bölümündə qeyd edilir ki, Barnsın yaradıcılığının sərhədləri “söz”, verbal işarə istinadgahını aşaraq intermediallıq “simfoniya”sı yaradır: məsələn, konkret olaraq yazıçının “Floberin tutuquşusu” (1984) və “Manəələr” (2009) əsərlərində bilavasitə musiqi allyuziyalarının müstəsna rol oynadığı, süjet və obrazların canlandırılmasında əsaslı şəkildə iştirak etdiyini müşahidə edirik. Musiqinin daha ali sənət olduğunu, daha astral ruh halını təcəssüm etdirdiyini etiraf edən və birmənalı şəkildə sözə deyil, notlara, musiqiyə üstünlük tanıyan yazıçının yaradıcılığı üçün intermediallığın səciyyəvi olması tam məntiqə uyğundur. Yazıçı özü bu barədə “sözlər yetərsiz olduğunda musiqi danışır” ifadəsini şərh edərkən qeyd edir ki, “musiqi sözün sərhəddini aşır”, “ruhdan ruha, qəlbədən qəlbə” effekti yaradır, bununla belə söz və musiqinin vəhdətindən doğan təsirin misilsiz olduğuna diqqət çəkən yazıçı burada “ikili sehr” effektinin (effect a double magic)

---

¹ Лидия Вяню. Джулиан Барнс: десперадо <http://off-the-record.ru/julian-barnes/>

yarandığını vurğulayır¹. Məhz intermediallıq məqamı müasir ingilis romanının janr imkanlarının genişləndirilməsinə təkan vermiş başlıca amillərdən sayıla bilər. Barnsın “Floberin tutuquşusu” əsərini musiqi və ədəbiyyat multijanr polikodlaşmasının əyani təzahürü saymaq olar. Xatırladaq ki, bir çox tənqidçilər tərəfindən “postmodern şedevri” sayılan bu roman “Nabokov dövründən etibarən qələmə alınmış ən möhtəşəm antiroman olmaqla onun müəllifini Coys və Kalvino ilə bir sıraya yüksəltmişdir”.² “C.Barns “Aqibət duyğusu” romanı – post-postmodern roman janrının parlaq nümunəsi kimi” bölümündə yazarın yaradıcılığında post-postmodernizmə keçidi səciyyələndirən əsər geniş təhlil edilir. Roman ilk baxışdan detektiv romanını xatırladır, lakin əsər boyu onu gah həyatını illər sonra anlamağa çalışan, retrospektiv xüsusiyyətlərlə birləşən avtobioqrafik roman, gah məhəbbət romanı, gah realist roman kimi görmək olur. Postmodernist romanlarda istifadə olunan pastiş – müxtəlif janrların kombinasiyası özünəməxsus təhkiyənin yaranmasına səbəb olur.

“XX əsr ingilis romanının təşəkkülündə “magik realizm” mərhələsi” adlanan III fəslin I bölümündə “Magik realizm: “ənənə novatorluğu”, “reallıqdan qaçış” və ya “gerçəkliyin mifopoetikası” problemi araşdırılır. Məlum olur ki, S.Rüşdinin “Gecəyarısı uşaqları”, A.Karterin “Sirkdə gecələr” əsərləri magik realizm romanı formasına tam uyğun olmaqla yanaşı, ingilis – Britaniya ədəbi düşüncəsinin milli, coğrafi, sosial spesifikliyini də ortaya qoya bilmişdir. Müəlliflər aid olduqları cəmiyyətin köklü və həlli vacib problemlərinin simvolik, “sehrli realistik” və ya “fantastik realistik” interpretasiyasını verməklə paralel olaraq, ümumbəşər kontekstli, sivilizasiya və mövcudluq baxımından dəyərli məsələlərə də diqqət ayırmağı ilə seçilmişlər. “S. Rüşdi- ingilis postkolonial romanının flaqmanlarından biri kimi: “maq” (sehrbaz) və magikan” bölümündə yeni nəsil Britaniya androgin ədəbiyyatının formalaşdırdığı və “yazıçı-metislər”, yəni, “Britaniya Millətlər Birliyinin dörd bir yanından İngiltərəyə fərqligöz kəsimi və dəri rənginə malik yeni ingilislər axın etməyə başlamış” mühacirlərin ədəbiyyatda flaqman rolunda çıxış etdiyi qeyd edilir³. Bu kontekstdə S. Rüşdinin yaradıcı kimliyi təhlil edilir. “S. Rüşdinin “magik

---

¹ Damian Fowler. Beyond Words. A novelist shares his love of music.

<http://www.listenmusicmag.com/music-in-words/beyond-words.php>

² Борис Парамонов. Чудовищен ли попугай Флобера? О романе Джулиана Барнса <http://www.svoboda.org/content/article/473437.html>

³ Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет (О новом андрогине в мировой литературе). //«Иностранная литература» 1996, №9, 23с.

realizmi”ndə Şərq identikliyi – etnomental qəlib formalaşdıran amil kimi” bölməsində “Gecəyarısı uşaqları” romanında yazıçının milli identikliyinə təsiri, Şərq simvollarından istifadə səviyyəsi dəyərləndirilir. “Magik realizmin qadın “üzü” Ancela Karterin “Sirkdə gecələr” romanında polifoniya və ya multijanrlıq yarımbaşlığı altında yazıçının magik realizmində polifoniya və ya multijanrlıq problemi araşdırılır, habelə onun “Sirkdə gecələr” romanında magik realizm elementlərinin inikasları və qotika və fantastika elementlərinin uyarlılığı təhlil edilir. “S. Rüşdi “Gecəyarısı uşaqları” və A. Karterin “Sirkdə gecələr” romanlarında magik realizmin xüsusiyyətlərinin təzahür spesifikliyinin müqayisəli təhlili” bölümündə bu iki yazıçının magik realizm “yanaşması”ndakı oxşar və fərqli cəhətləri təhlil edilir. Məlum olur ki, hər iki romanda ikili reallığın mövcudluğu əlaməti gözlənilir. Rüşdidə məkan statik olduğu halda, Karterdə məkanı bağlılıq izlənilir. A. Karter qəhrəmanları məkan baxımından daha sərbəstdirlər. A. Karterdə məkan anlayışı daha amorf, daha dəyişkəndir. Zamanın subyektiv və nisbi olması və bilavasitə zaman fərqləndirilməsinin müəllif tərəfindən müəyyənəşdirilməsi xüsusiyyəti baxımından hər iki müəllifin eyni dərəcədə (belə demək olarsa) “magik realist olduğunu” söyləmək olar. Hər iki müəllif sistematik olaraq, yüksək mədəniyyət daşıyıcısı olduğu halda primitiv mifoloji, magik elementlərlə dünyanın “sadəlvəh dərki” kimi qavranıla biləcək “dünya mənzərəsi” nümayiş etdirir. S. Rüşdinin Hindistanın müstəqillik dönmündəki real hadisələrinə nağılvəri süjet xəttinin pərçimlənməsi, eləcə də A. Karterin feminist düşüncələrini əks etdirmiş süjet xəttinin insan-quş mifik obrazı fonunda açıqlanması məhz, *təhsilli insan və primitiv sadəlvəh insan* dixatomiyasının ortaya qoyduğu təkrarsız sintezin törəmiş olduğu “irreal reallığı” izləməyə imkan verir, hər iki müəllif reallığın açıqlanmasının mümkün yolunu magik koqnisiya mexanizmlərinin cəlb edilməsində görür: magiya müəllif reallığının açıqlanmasına xidmət edir, psixoloji analizdən imtina ilə bağlı xüsusiyyətə gəlinə, bu cəhətin tam mənada keçərliliyi olduğunu söyləmək çətindir. Belə ki, hər iki əsərdə psixoloji təhlilin implisit ifadəsini təsbit etmək olar. İstər S. Rüşdi, istərsə də A. Karter yazıçı təhkiyəsində bilavasitə açıq mətnlə psixoloji təhlil məqamına yol verməsələr də, hər iki əsər boyu məhz psixoloji analiz məqamlarının izlənilməsini müşahidə etmək olar; hər iki müəllif reallıqdan imtina ilə zətən antipraqmatizmi nümayiş etdirmişdir; təhkiyənin mədəni konteksti kimi milli, ruhi və tarixi təcrübənin süjet situasiyalarında və xarakterlərdə təzahür etdirilməsi xüsusiyyətinə gəlinə, A. Karterdə tarixi təcrübəyə müraciətin şərti olduğunu söyləmək olar. Doğrudur, “Sirkdə gecələr” romanında konkret tarixi personajların, tarixi

məkanların adlarının xatırladıldığını diqqətdən qaçırmaq olmaz. Bununla belə, həmin fraqmentar müraciət faktlarını tarixi təcrübədən yararlanma kimi dəyərləndirmək doğru olmazdı. Bundan fərqli olaraq, Şərq mentallığının daşıyıcısı olan və əsəri boyunca Şərq-Hind mifologiyasının simvolikasını izləyən S.Rüşdi tamamilə aid olduğu mədəniyyətin “qısqanc” varisi kimi özünü göstərir. O, həssas yanaşması ilə Şərq-Hind tarixi, milli, etnomental varisliyini yaşadır və əyani şəkildə nümayiş etdirir; hər iki əsərdə ekzistensial dünya görüşünün dominantlıq təşkil etdiyini müşahidə edirik. Sadəcə olaraq, S.Rüşdidə bu məqam fərd – ailə – nəsil (şəcərə) – ölkə (xalq) problemləri düynü üzərində nəşət tapdığı halda, A.Karteri maraqlandıran başlıca problem qadının özü, onun kimliyi, şəxsiyyəti məsələsidir.

Dissertasiyanın “*Nəticə*” hissəsində tədqiqat prosesində əldə edilmiş elmi qənaətlər aşağıdakı kimi ümumiləşdirilir:

- Ədəbiyyatın problemi və ya “ədəbiyyat nədir?”-sualına cavab arayışı XX əsr ingilis romanının təşəkkülünü şərtləndirən amillərdən biri kimi mühüm impulsiv, təkanverici rol oynamışdır. Bu arayış A.Merdok, P.Akroyd, M.Bredberi, A. Bayett, C.Barns, A. Karter, S.Rüşdi və müasir ingilis ədəbiyyatının “sima”sını müəyyənləşdirmiş bir çox digər qələm sahiblərinin yaradıcılığında yeni roman janrının formalaşma prosesinə təkan vermiş, nəticədə təxəyyüllə reallığın, ənənə ilə novatorluğun birləşməsi zəminində roman-pritça, bioqrafik roman, filoloji roman, modernist roman, total roman, postmodernist roman formalarının müasir formatının təsbit olunması mümkün olmuşdur.

- Bioqrafik roman janrı və onun təşəkkülünü şərtləndirən amillərin təhlili ümumiyyətlə XX əsrin sonları-XXI əsrin əvvəllərində ingilis ədəbiyyatında yaranmış olan bioqrafik roman janrı formasının daha öncə formalaşmış bioqrafik metodla müasir postmodern ideya-estetik yanaşmasının simbiozundan törəmiş olduğunu və keyfiyyətə yeni mərhələni təcəssüm etdirdiyini söyləməyə əsas verir. XX əsrdə roman janrının “buqələmun” mahiyyətli dəyişmələri eyni “rəng”, üslub, təhkiyə formalı dəyişimi azadlığı bioqrafik janra da tanınmış olur və nəticədə ənənəvi olaraq həyat hekayəti nəql edilən real personajın real yaşam tarixinə bağlılıqla “pərçimlənmiş” olan, bununla da müəllif təxəyyülünün məhdudlaşdırılmasını qaçılmaz edən bioqrafik roman forması öz sərhədlərini aşır və müəllifin yaradıcı fəhminə, onun tarix interpretasiyasına bağlı sərbəst təhkiyə formasına çevrilir.

- P.Akroydun “yeni tarixçiliyi” və obyektiv “həqiqət” anlayışı ilə bağlı dəyərləndirmələrimiz müəllifin ingilis bioqrafik romanı üçün “azad

təhkiyə” (yəni, real bioqrafik faktlara bağlılıqdan kənarlaşan təhkiyə) formasını bərqərar etməyə müvəffəq olduğunu söyləməyə əsas verir.

- P.Akroydun bioqrafik romanlarını fərqləndirən cəhətlərin ümumilikdə janrın təkamülü kontekstində təhlili müəllifin həyatını qələmə aldığı O.Uayld, C.Milton, U.Şekspir, Çatterton kimi yazıçıların bioqrafik məlumatlarının “rekonstruksiya”sı sayəsində “fantastik bioqrafiya” formasının əldə edilməsinə nail olduğunu ortaya qoyur. P.Akroyd öz qəhrəmanlarına elmə bəlli olan bioqrafik gerçəkliklərin fərqli interpretasiyasını təqdim etməklə yeni həyat salnamələrini formalaşdırır ki, bioqrafik roman janrı sərhədlərinin genişləndirilməsilə nəticələnir.

- P.Akroydun bioqrafik roman janrına qazandırmış olduğu novator ideyaların təhlili həmin yeniliklərin və janr modifikasiyalarının mövcud ənənələrlə qarşılaşdırmasını labüd etmişdir. Belə ki, Gilbert Kit Çestertonun “Çarlz Dikkens”, “Uilyam Bleyk” bioqrafik romanlarının P.Akroyd qələmindən çıxmış “Blake: A Biography”, “Dickens”, Dickens' London: An Imaginative Vision” əsərlərilə qarşılaşdırılması sonuncunun bioqrafiya yazarlara xas pedantlıqdan uzaq olmaqla, öz yaradıcı təxəyyülü ilə adı çəkilən görkəmli söz ustalarına yeni həyat tarixçəsi yaratmaq məharəti ilə seçildiyini yəqinləşdirməyə imkan verir.

- P.Akroydun bioqrafik romanlarında real şəxsin mifikləşdirilməsi faktlarının təhlili bu tendensiyanın ümumilikdə müasir ingilis bioqrafik romanını səciyyələndirən cəhətlərdən birinə çevrildiyini ortaya qoyur. “Şekspir” əsərinin “bioqrafik rekonstruksiya” formasında yazılmasına baxmayaraq, Akroyd romanında üzə çıxan bir çox fakt və ehtimalların həqiqət axtarışlarında, yəni həyat tarixçəsilə bağlı günümüzədək qızğın mübahisələrin səngimək bilmədiyi dahi ədibin (U.Şekspirin) bioqrafik məlumatlarının dəqiqləşdirilməsi, bu istiqamətli tədqiqatların yeni və düzgün məcraya yönləndirilməsi baxımından müstəsna rol oynaya biləcəyi etiraf edilmişdir.

- Müasir ingilis postmodern romanının janr xüsusiyyətlərinin təhlili həmin təmayüllərin bərqərar olmasında viktorian “snobizmi” zəmini və yeni Avropa liberallığının ilk baxışdan ziddiyyətli görünə biləcək təsirlərinin müstəsna rol oynadığını söyləməyə əsas verir. Daha öncəki dövr ingilis ədəbiyyatına, mədəniyyətinə, ümumilikdə tarixinə heyranlıqda ifadə tapan neoviktorian tendensiyalar XX əsr liberallığı fonunda müasir ingilis ədəbiyyatı üçün yeni ideya-estetik platform formalaşdırmağa müvəffəq olmuşdur.

- XX əsr ingilis romanında dekonstruksiyanın mövcud dahi bədii ənənənin yenidən stukturlaşdırılması yolu aspektində təhlili onu deməyə

əsas verir ki, cəmiyyət barometri kimi çıxış edən ədəbiyyat da özlüyündə həmin prosesləri tam dəqiqliyi və həssaslığı ilə əks etdirir ki, bu da son nəticədə narrativ – təhkiyə formalarının yenidən şəkillənməsinə, cəmiyyət dəyişimlərinə tam adekvat və paralel olaraq, narrativ formanın yenilənməsinə gətirib çıxarır.

- A.Bayettin “Sahiblənmə” romanını ingilis postmodernizminin neoviktorian mərhələsi kimi səciyyələndirərkən belə nəticələrə gəlmək olar ki, yazıcının şah əsəri olması etibarilə bu romanda intertekstuallıq Viktorian mədəniyyətinə heyranlığın ifadəsi kimi istifadə edilir.

- Müasir ingilis roman janrının ən görkəmli, ən dinamik dəyişkən, baş verən cəmiyyət reallıqlarını ən çevik şəkildə əks etdirən kreativ, yeni nəsil yazıcılarından sayılan C.Barnsın “Floberin tutuquşusu”, “Limonlu stol”, “Aqibət duyğusu” və s. romanlarının janr özəlliklərinin təhlili yazıcının roman yaradıcılığının tam mənasıyla müasir yeni ingilis romanının dinamikasını təcəssüm etdirdiyini söyləməyə əsas verir.

- Culian Barns romanlarında intermediallığın təhlili müəllifin yüksək yaradıcı fəhmi sayəsində musiqinin yaratdığı emosional təsirin sözlü təsirini gücləndirilməsi üçün ustalıqla istifadə edildiyini ortaya qoyur. C.Barns yaradıcılığında musiqinin daxili aləminin, hiss-həyəcanlarının, yəni “daxili ruhi musiqi” ifadəsinin ən ideal forması olduğunu bir daha tam əyanılıqla yəqinləşdirir. Müasir ingilis romanı intermediallıqdan yararlanmaqla özünün janr imkanlarını genişləndirməyə müvəffəq olmuşdur.

- Culian Barnsın “Aqibət duyğusu” əsərinin müasir ingilis romanının janr təşəkkülü kontekstində təhlili həmin əsəri postpostmodern roman formasının parlaq nümunəsi kimi səciyyələndirməyə imkan verir. Tarixdən sonra yeni tarixlə bağlı ümidlərin doğrulmaması məqamı artıq yeni dəyərlər sisteminin formalaşmasını qaçınılmaz etmişdir ki, bu əsasda da postpostmodernizmin meydana gəlməsi qaçılmaz idi. “Müəllifin ölümü” ilə səciyyələnən postmodern təhkiyəsi bir müddət sonra C.Barns yaradıcılığında postpostmodern təhkiyə forması ilə əvəzlənmiş oldu.

- XX əsr ingilis romanının təşəkkülündə “magik realizm” mərhələsinin araşdırılması bu roman janrının formalaşmasında həmin tarixi dövr üçün xarakterik olan yeni formalı realizmin, yəni real olanla irreal olanın vəhdətindən çıxış edən, rəşional olanla irrasional-intuitiv olanın müştərəkliyinə əsaslanan və ən maraqlısı gerçəkliyin, tarixin, müasirliyin, gələcəyin müəllif interpretasiyası əsasında topluma yönəlik mesajları əks etdirən təhkiyə formasının həlledici rol oynadığını ortaya qoyur.

- Müasir ingilis romanının təşəkkülündə magik realizm “ənənə novatorluğu”, “reallıqdan qaçış” və ya “gerçəkliyin mifopoetikası”nın

vəhdətindən yaranan bu təhkiyə forması kimi A.Karter və S.Rüşdi romanlarında özünün ən ustalıq zirvəsini əldə edir ki, hər iki müəllif öz əsərlərilə haqlı olaraq, həyatda ikən ingilis magik romanının klassikləri statusunu qazanırlar.

- Təhlillərimiz onu söyləməyə imkan verir ki, S.Rüşdinin “Gecəyarısı uşaqları”, A.Karterin “Sirkdə gecələr” əsərləri magik realizm romanı formasına tam uyğun olmaqla yanaşı, ingilis – Britaniya ədəbi düşüncəsinin milli, coğrafi, sosial spesifikliyini də ortaya qoya bilmişdir. Müəlliflər aid olduqları cəmiyyətin köklü və həlli vacib problemlərinin simvolik, “sehrli realistik” və ya “fantastik realistik” interpretasiyasını verməklə paralel olaraq, ümumbəşər kontekstli, sivilizasiya və mövcudluq baxımından dəyərli məsələlərə də diqqət ayırmağı ilə də seçilmişlər.

- A. Karter təhkiyə formasından gender bərabərsizliyi, qadın hüquqsuzluğu ilə bağlı bir çox problemlərin işıqlandırılması üçün istifadə edir. Müəllif özünün “Sirkdə gecələr” romanında problemin birbaşa deyil, magik realizm vasitəsilə “dolaylı ifşası” yolunu üstün tutur.

- A.Karterin magik realizmində polifoniya və ya multijanrlıq xüsusiyyətlərinin araşdırılması müasir ingilis romanının janr simbiozunu mümkün edən kifayət qədər maraqlı formanı izləməyə imkan verir. A.Karterin tarixə, digər mədəniyyətlərin folklor və ədəbiyyatına dərin marağı polifoniklik formasında onun bütün yaradıcılığı boyunca izlənilmişdir.

- A.Karterin “Sirkdə gecələr” romanının janr xüsusiyyətlərinin təhlili onu deməyə əsas verir ki, müəllif təxəyyül və reallığın vəhdəti olub, qotik və elmi fantastikanın, kriminal və tarixi, məhəbbət və detektiv roman janrlarının qarşılıqlı əlaqəsindən yaranan bədii mifologiyayı ortaya qoymaqla roman janrı formasının sərhədlərini genişləndirməyə müvəffəq olmuşdur.

- S.Rüşdi “Gecəyarısı uşaqları” və A.Karterin “Sirkdə gecələr” romanlarında magik realizm xüsusiyyətlərinin təzahür spesifikliyinin müqayisəli təhlili aşağıdakı oxşar və fərqli cəhətlərin mövcudluğunu təsbit etməyə imkan verir: hər iki romanda ikili reallığın mövcudluğu əlaməti gözlənilir; S.Rüşdidə məkan statik olduğu halda, A.Karterdə məkanı bağlılıq izlənilir; hər iki müəllif sistematik olaraq, yüksək mədəniyyət daşıyıcısı olduğu halda primitiv mifoloji, magik elementlərlə dünyanın “sədələhv dərkli” kimi qavranıla biləcək “dünya mənzərəsi” nümayiş etdirir, hər iki müəllif reallıqdan imtina ilə antipraqmatizmi nümayiş etdirir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu və elmi müddələrinin əks olunduğu məqalə və tezislər:

1. İngilis postmodernist romanında realizm xüsusiyyətləri / Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XVIII Respublika elmi konfransının materialları: 2 cilddə, II c. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 19-20 dekabr 2013, s.233-236
2. Piter Akroydun "Çatterton" romanında "reallıq" və "uydurma" konsepsiyası / Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri. Respublika elmi-praktiki konfransının materialları (7-8 may 2014), Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2014, s. 385-387
3. Ədəbiyyatın problemi və ya "Ədəbiyyat nədir?" sualına cavab arayışı // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2015, № 4, s.160-165
4. XX əsr ingilis romanının təşəkkülündə "magik realizm" mərhələsi: "ənənə novatorluğu", "reallıqdan qaçış" və ya "gerçəkliyin mifopoetikası" // Elmi xəbərlər. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2015, № 5, s. 253-258
5. S.Rüşdinin "Gecəyarısı uşaqları" və A.Karterin "Sirkdə gecələr" romanlarında magik realizmin təzahür xüsusiyyətləri // Dil və ədəbiyyat. Bakı: Bakı Dövlət Universiteti 2015, № 4 (96), s. 202-204
6. Ancela Karterin "magik realizmin qadın "üzü" və "Sirkdə gecələr" romanı // Dil və ədəbiyyat. Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2015, № 6, s. 224-232
7. XX əsr ingilis romanının təşəkkülü dil və üslub problemləri kontekstində / "Dil və Mədəniyyət" Respublika elmi-praktiki konfransının materialları, Bakı, 8-9 oktyabr, 2015, s. 347-349
8. Salman Rushdie – "The Magician" of Magic Realism // XI Международная научно-практическая конференция, Украина, 29-30 декабрь, 2015, с.154-158
9. İngilis romanında postmodern təmayülü. Viktorian "snobizmi" və Avropa liberallığı // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi. Bakı: Bakı Slavyan Universiteti, 2016, № 1, s.163-167
10. Müasir ingilis postmodern romanının ideya-estetik qaynaqları // Dil və ədəbiyyat. Bakı: Bakı Dövlət Universiteti 2016, № 1 (97), s. 178-180
11. The Deconstruction of Modern English Novel - the great tradition of art as a way of restructuring // Intellectual Archive, Canada, 2016, №3 p.54-61

12. C. Barnsın yaradıcılığında fransız ədəbiyyatının təsiri (roman janrının novator cəhətləri kontekstində) / Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri. Respublika elmi-praktiki konfransının materialları (5-6 may 2016), Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2016, s. 485-487
13. Multikulturalizm – müasir ingilis romanında yeni forma standartlarını qəlibləşdirən amil kimi / Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XX Respublika elmi konfransı materialları, Bakı, 24-25 may 2016, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti.
14. A. Bayettin “oyun” texnologiyası: montaj, epiqraf və polistilistika (ingilis postmodern romanının spesifikasiyaları kontekstində) // AMEA, Nizami adına Ədəbiyyat institutu, Ədəbi əlaqələr jurnalı, Bakı, 2016, Toplu X, s.130-135
15. A. Bayett yaradıcılığında postmodern romanının janr xüsusiyyətləri // Dil və ədəbiyyat. Bakı: Bakı Dövlət Universiteti 2016, № 2 (98), s. 208-210
16. The metamorphosis of biographical novel genre in the creativity of Peter Ackroyd // Вестник КазНУ, Серия филологическая. Алматы: Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби, 2016, № 4(162), с. 68-75

Тюркан Низами гызы Мирзаада
ПУТИ РАЗВИТИЯ РОМАННОЙ ФОРМЫ
В СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ВЕЛИКОБРИТАНИИ
Резюме

Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. Во введении обосновывается актуальность темы, определяются объект и предмет исследования, его научная новизна, дается информация о целях и задачах, выносимых на защиту основных положениях, теоретической и практической значимости, методах и приемах исследования, апробации и структуре диссертации.

В I главе под названием «Формирование жанра биографического романа в современной английской литературе (на основе творчества П.Акройда) отводится место анализу таких проблем, как «Жанр биографического романа и факторы, способствующие его формированию», «К вопросу о формировании жанра биографического романа в современной английской литературе», «Метаморфозы жанра биографического романа в творчестве П.Акройда», «Отличительные черты биографического романа П.Акройда в контексте эволюции жанра», «Новаторство жанра биографического романа П.Акройда в сопоставлении с существующими традициями» и т.д.

Во II главе под названием «Жанровые особенности современного английского постмодернистского романа» находят широкий теоретический анализ такие проблемы, как «Идейно-эстетические источники английского постмодернистского романа: следы духа «английскости» на стыке структурализма – постструктурализма – постмодернизма», «Деконструкция в английском романе XX века как путь новой структуризации существующей гениальной художественной традиции», «Обладать» А.С.Байетт как неовикторианский этап английского постмодернизма», «Технология «игры» А.С.Байетт: монтаж, эпиграф и полистилистика», «Творчество Дж.Барнс как воплощение динамики нового английского романа», «Дж.Барнс – английский романист нового поколения, создавший «симфонию» интермедальности», «Роман «Предчувствие конца» как яркий образец жанра постпостмодернистского романа».

В III главе под названием «Магический реализм» как этап в формировании английского романа XX века» дается широкое теоретическое обоснование таких проблем, как «Магический реализм:

«новаторство традиций», «побег от реальности» или «мифопоэтика реальности», «С.Рушди как один из флагманов английского постколониального романа: «маг» (волшебник) и могокан», «Восточная идентичность в «магическом реализме» С.Рушди как фактор, формирующий этноментальную модель», «А. Картер: женское «лицо» «магического реализма» или же «магический» манифест феминизма», «Полифония или же мультижанровость в магическом реализме А. Картер», «А. Картер и «Ночи в цирке», «Сравнительный анализ специфики проявления особенностей магического реализма в романах «Дети полуночи» С. Рушди и «Ночи в цирке» А. Картер».

В заключении на основе проведенных научных исследований делаются обобщения, приводятся соответствующие выводы

WAYS OF DEVELOPMENT OF THE NOVEL FORM
IN MODERN GREAT BRITAIN LITERATURE

Summary

The Present thesis consists of an introduction, three chapters (each chapter consists of subchapters) a conclusion and the list of references.

Introduction substantiates the choice and urgency of the theme, determines aims and purposes, theoretical and practical significance, methods of investigation, aprobation and specifies the structure of the thesis.

The first chapter entitled “The formation of the biographic novel genre in modern English literature (on the basis of P.Ackroyd's creative work)” deals with the biographic novel genre and the factors stipulating its formation, the metamorphoses of the novel genre in P.Ackroyd's creative activity, the aspects distinguishing P.Ackroyd's biographic novels in the context of this genre's evolution, the innovation of P.Ackroyd's biographic novel genre in comparison with the existing traditions and other problems connected with the author's creative activity.

The second chapter – “The genre peculiarities of modern English postmodernist novel theoretically analyses problems related to the ideological” – aesthetic cores of English postmodern novel, the signs of Englishness spirit in the structuralism-poststructuralism-postmodernism transition, deconstruction in the XX century English novel as the way of structuring the existing artistic traditions, A.S.Byatt's "Possession" as a new-victorian stage of English postmodernism, A.S.Byatt's "game" technology: montage, epigraph, polystilistics, J.Barnes' creative activity as the embodiment of new English dynamics, J.Barnes as the new generation English novelist who created intermedial "symphony", J.Barnes' "The Feeling of the End" as a bright example of postpostmodern novel genre.

The third chapter is named “The stage of "magic realism" in the formation of the XX century English novel”. Here such conceptions as "magic realism", "innovation of traditions", "running from reality", or "mythopoetics of reality", S. Rushdie as one of the leaders of postcolonial English novel: magician and mohican , Eastern identity in S.Rushdie's "magic realism" , A. Carter's "magic realism" , A. Carter's "magic realism" with polyphony and multigenre, comparative analysis of magic realism peculiarities in A.Carter's "Nights at the circus" and S.Rushdie's "Midnight's children" and their theoretical estimation problems and so on.

Conclusion summarizes the basic results of the research.

Çapa imzalanıb: 18.09.2018.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

На правах рукописи

ТЮРКАН НИЗАМИ ГЫЗЫ МИРЗАЗАДЕ

ПУТИ РАЗВИТИЯ РОМАННОЙ ФОРМЫ
В СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ВЕЛИКОБРИТАНИИ

5718.01 – Мировая литература (английская литература)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии

Баку – 2018